

УДК 354:061.2

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3\(21\)-223-232](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3(21)-223-232)

Грабар Едіта Василівна кандидат педагогічних наук, доцент, директор Закарпатського навчально-наукового інституту, Західноукраїнський національний університет, вул. Верховинська, 89, м. Свалява, 89300, тел.: (03133) 2-10-37, <https://orcid.org/0009-0002-7989-3018>

Антонюк Віктор Васильович кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу, Західноукраїнський національний університет, майдан Перемоги, 3, м. Тернопіль, 46020, тел.: (0352) 51-75-36, <https://orcid.org/0000-0002-3744-0339>

ВЗАЄМОДІЯ ВЛАДИ З ОРГАНІЗАЦІЯМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Анотація. У сучасних умовах життєдіяльності нашої держави, в часи, коли Україна перебуває в умовах агресії з боку Російської Федерації, дослідження ролі громадянського суспільства у державотворчих процесах набуває ще більшої актуальності, адже громадянське суспільство є основним актором у питаннях швидкого та ефективного реагування на глобальні загрози.

Пошуки прийнятної моделі демократії, формування сучасної системи державного управління посилюють увагу до досліджень та аналізу державної політики. Сучасна світова практика доводить, що забезпечення належного державного управління неможливе без налагодження процесу вироблення та здійснення державної політики. Визначальними у цьому процесі мають бути відкритість та прозорість, оскільки це забезпечує максимальне врахування переваг та уподобань громадян, широкого кола суспільних груп у державній політиці, що, в кінцевому підсумку, дає змогу досягти відповідності такої політики реальним потребам суспільства. У визначенні напрямку дій влади щодо вирішення суспільних проблем помітну роль почало відігравати громадянське суспільство, яке є автономним стосовно державної влади, виступає зовнішнім середовищем для системи державного управління.

В Україні на сьогодні спостерігається невідповідність між демократичною системою, що базується на принципах політичної конкуренції, та сучасними методами, зокрема моделями вироблення державної політики. Виникає ситуація, коли, з одного боку, здійснюються спроби запровадити механізми забезпечення участі громадян в управлінні державними справами,

відкритості органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а з іншого – простежується тенденція до узурпації вироблення державної політики вузьким колом так званих еліт. Вирішення зазначеної проблеми ставить на порядок денний питання ефективної взаємодії органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в процесі вироблення державної політики.

Вивчення актуального питання щодо формування громадянського суспільства в Україні полягає у тому, щоб отримати чітке розуміння характеру та функцій громадянського суспільства стосовно національної специфіки та потенційної ролі організацій громадянського суспільства в розробці державної політики в сучасних умовах.

Отже, дослідження державно-управлінських аспектів суспільного розвитку України має як теоретичне, так і практичне значення. Воно допомагає визначити шляхи удосконалення механізму взаємодії української влади з організаціями громадянського суспільства в процесі вироблення державної політики в сучасних умовах.

Ключові слова: громадянське суспільство, організації громадянського суспільства, державна політика, органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

Hrabar Edita Vasylivna Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Director of the Transcarpathian Educational and Scientific Institute, West Ukrainian National University, St. Verkhovinska, 89, Svalyava, 89300, tel.: (050)593-85-13, <https://orcid.org/0009-0002-7989-3018>

Antoniuk Viktor Vasyliovych Candidate of Public Administration Sciences, senior lecturer of the Management, Public and Personnel Administration Department, West Ukrainian National University, Maidan Peremogy, 3, Ternopil, 46020, tel.: (0352) 51-75-36, <https://orcid.org/0000-0002-3744-0339>

INTERACTION OF THE GOVERNMENT WITH CIVIL SOCIETY ORGANIZATIONS IN MODERN CONDITIONS

Abstract. In the current geopolitical context, marked by Russian aggression, the role of civil society in Ukraine's state-building efforts has gained unprecedented relevance. Civil society is now pivotal in responding swiftly and effectively to global threats.

This has sparked an intensified focus on devising a suitable model of democracy and modernizing the public administration system. It is widely acknowledged that effective state governance cannot be achieved without a

transparent and inclusive process of policy development and implementation. Such a process ensures that the policies reflect the diverse needs and preferences of society by incorporating inputs from a broad spectrum of citizens and social groups. Civil society, functioning autonomously from the state apparatus, plays a critical role in guiding governmental actions to address public issues.

However, Ukraine currently faces a disconnect between its democratic framework, which emphasizes political competition, and the contemporary approaches to policy-making, often dominated by a select group of elites. This discrepancy highlights the need for a more effective collaboration between the state and civil society organizations in policy formulation. Investigating this dynamic is crucial for understanding the essence and function of civil society within the Ukrainian context, as well as its potential contribution to policy-making in the face of current challenges. This study not only has theoretical implications but also practical significance in enhancing the interface between the Ukrainian government and civil society organizations, thereby improving policy development in contemporary conditions.

Therefore, the study of Ukrainian social development and state-management aspects has both theoretical and practical significance. It helps determine ways to improve the mechanism of interaction between the Ukrainian government and civil society organizations in the process of developing state policy in modern conditions."

Keywords: Civil Society, Civil Society Organizations (CSOs), State policy, State authorities, Local government.

Постановка проблеми. Сьогодні, в умовах війни, звична взаємодія органів влади всіх рівнів із організаціями громадянського суспільства та процес залучення громадян до прийняття рішень змінилися.

Проаналізувавши стан громадянського суспільства в умовах війни, ми дійшли висновку, що проблема громадянського суспільства, рівня його зрілості, соціально-політичного позиціонування, механізмів взаємодії з державою посилюється в умовах воєнного часу.

Поряд із очевидними пріоритетами соціального захисту та підтримки, організації громадянського суспільства в Україні виконують надважливу функцію підтримки держави в протидії зовнішній агресії, подоланні її наслідків для цивільного населення та повоєнного відновлення нашої держави.

Потрібно чітко зрозуміти характер та функції громадянського суспільства; обґрунтувати комплекс практичних заходів із підтримки громадянського суспільства та підвищення його значення як засобу збалансованості політичного життя та влади в Україні, особливо у напрямку посилення політики держави щодо суспільного розвитку згідно з європейськими стандартами;

розкрити потенційну роль організацій громадянського суспільства щодо посилення співпраці з органами державного управління у реалізації інтересів людини та суспільства, що забезпечують соціальну стабільність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням управління суспільним розвитком України, процесу вироблення державної політики, громадянського суспільства значну увагу приділяли вітчизняні науковці, зокрема В.В. Тертичка, А.І. Семенченко, В.О. Купрій, В.Ф. Цвих, Е.А. Афонін та зарубіжні філософи, економісти, науковці John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Robert Putnam, Amartya Sen, Joseph Stiglitz, Francis Fukuyama та інші. Попри великий обсяг проведених досліджень окремі аспекти залишаються недостатньо вивченими, зокрема проблеми участі громадськості у виробленні державної політики, теоретико-методологічні підходи до вивчення процесу вироблення державної політики та місце в ньому організацій громадянського суспільства.

Мета статті – пошук шляхів удосконалення взаємодії української влади з організаціями громадянського суспільства в процесі вироблення державної політики.

Виклад основного матеріалу. Правовою основою функціонування організацій громадянського суспільства є норми Конституції України, насамперед ст. 36, в якій зазначено, що громадяни мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення та захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. У сучасних умовах підвалинами громадянського суспільства є саме організації громадян [3].

Українська держава і громадянське суспільство в рамках демократичного устрою зацікавлені в діалозі та партнерстві, підвищенні ефективності взаємодії. Без розвиненого громадянського суспільства, зокрема без створення належних умов для забезпечення свободи думки і слова, вільного вираження поглядів і переконань, свободи об'єднань, зборів, участі громадян в управлінні державними справами та місцевому самоврядуванні, держава не зможе забезпечити функціонування різних моделей демократії участі, що у поєднанні з безпосередньою та представницькою демократією є умовою успішної модернізації, європейської інтеграції та сталого розвитку.

Діяльність держави у сфері сприяння розвитку громадянського суспільства має ґрунтуватися на підході «жодних рішень для громадянського суспільства без громадянського суспільства» та співпраці органів державної влади, органів місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства на всіх етапах: проведення аналізу стану реалізації державної політики у відповідній сфері та визначення тенденцій, виокремлення проблем, вироблення варіантів їх вирішення, розроблення проектів рішень, їх імплементації та моніторингу реалізації, оцінювання результативності [4].

Як свідчить світовий та європейський досвід, основним завданням сучасної держави має стати забезпечення умов розвитку громадянського суспільства, що передбачає дотримання прав та свобод громадян, залучення їх до прийняття управлінських рішень, забезпечення стабільності в суспільстві та зміцнення його інститутів.

Проте аналіз розвитку громадянського суспільства в Україні свідчить про наявність низки проблем, актуальних як для суспільства, так і для держави:

1. Збереження тенденцій до непрозорості, закритості та забюрократизованості в діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування замість налагодження ефективного діалогу із суспільством.

2. Недосконалість чинного законодавства створює штучні бар'єри для утворення та діяльності організацій громадянського суспільства.

3. Механізми участі громадськості у формуванні та здійсненні державної політики належним чином не реалізуються.

4. Податкове навантаження не стимулює діяльність і розвиток організацій громадянського суспільства та їхню підтримку вітчизняними благодійними організаціями.

5. Більшість організацій громадянського суспільства не має доступу до державної фінансової та вітчизняної благодійної підтримки.

6. Потенціал організацій громадянського суспільства щодо надання соціальних послуг населенню не використовується.

Розбудова громадянського суспільства в Україні повинна орієнтуватися на європейські стандарти забезпечення та захисту прав і свобод людини, зокрема впровадження практики належного врядування, доброчесності, відкритості, прозорості та підзвітності інститутів влади, створення умов для різноманіття суспільних інтересів, у тому числі економічних, екологічних, соціальних, культурних, релігійних, територіальних тощо, та форм їх вираження (громадські ініціативи, суспільні рухи, асоціації, об'єднання, самоорганізація населення).

Посиленню ролі організацій громадянського суспільства в процесі державотворення та в забезпеченні життєво важливих інтересів громадян має слугувати удосконалення нормативно-правової бази в частині розвитку громадянського суспільства, доступу громадян до інформації, надання організаціям громадянського суспільства у повному обсязі інформації про свою діяльність, за винятком інформації з обмеженим доступом, сприяння органами влади висвітленню в засобах масової інформації практики ефективної співпраці органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з організаціями громадянського суспільства, унеможливлення втручання органів виконавчої влади в діяльність громадських організацій за

винятком випадків, установлених законом, залучення органами виконавчої влади громадських структур до вироблення та реалізації політики безпеки держави.

Також з оновленням нормативно-правової бази станом на сьогодні необхідно забезпечити узгодження суспільно значущих інтересів громадян, громадських об'єднань, органів державної влади та органів місцевого самоврядування для вирішення найважливіших питань забезпечення суспільного розвитку, захисту прав і свобод громадян, конституційного ладу та демократичних принципів розвитку громадянського суспільства шляхом:

1) залучення громадян та громадських об'єднань до реалізації державної політики;

2) висунення й підтримки громадських ініціатив, що мають загальнодержавне значення і спрямовані на реалізацію конституційних прав, свобод та законних інтересів громадян і громадських об'єднань;

3) проведення громадської експертизи проєктів законів та нормативно-правових актів;

4) здійснення громадського контролю за діяльністю уряду, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також за дотриманням свободи слова в засобах масової інформації;

5) вироблення рекомендацій органам виконавчої влади при визначенні пріоритетів у галузі державної підтримки громадських об'єднань, діяльність яких спрямована на розвиток громадянського суспільства.

Формування механізму взаємодії влади з організаціями громадянського суспільства в процесі вироблення державної політики має здійснюватися з урахуванням науково обґрунтованих принципів, які висуваються до системи подібного типу, а саме: принципу цілеспрямованості, згідно з яким усі елементи створеної цілеспрямованої системи утворюють єдиний механізм, спрямований на вирішення спільного завдання; принципу безперервності та надійності, за яким досягаються стабільність і безперервність ефективного функціонування об'єкта управління, що проявляється у створенні організаційних, економічних, правових умов для вирішення завдань щодо погодженого функціонування суб'єкта управління з об'єктом управління, наявності управлінських технологій, процедур і важелів; принципу планомірності, згідно з яким система має бути спрямована на досягнення тактичних і стратегічних цілей; принципу динамізму, за яким механізм управління має високу адаптивність до внутрішнього й зовнішнього середовища; принципу несуперечливості законам управління, згідно з яким має бути передбачено комплекс заходів, спрямованих на подолання конфліктних та антагоністичних форм розвитку суперечностей у формуванні механізмів управління.

Позитивними результатами взаємодії влади з організаціями громадянського суспільства є: досягнення консолідованості абсолютної більшості представників політичної влади та громадянського суспільства щодо внутрішньополітичного й зовнішньополітичного векторів розвитку України; подолання жорсткого антагонізму між суспільством і державною владою; налагодження відносно неконфліктного перебігу політичного процесу. При цьому перехід від конфронтаційних форм до конструктивної взаємодії організацій громадянського суспільства з органами державної влади та органами місцевого самоврядування супроводжувався встановленням високої шкали вимог до діяльності останніх з боку активної частини українського суспільства. Крім стрімкого структурування громадянського сектору, яке відбулося внаслідок цілеспрямованої діяльності досить неоднорідного середовища організованої громадськості у проведенні інформаційно-просвітницьких, моніторингових, експертно-аналітичних та інших заходів, маємо потужну самоорганізацію громадян, передусім у волонтерському, благодійницькому, добровольчому рухах, яка демонструє реальні результати в питаннях, які органами державної влади вирішуються лише частково. Усе це переконливо свідчить про зрілість українського суспільства й появу підґрунтя для розвитку громадянських організацій, спроможних впливати на трансформацію суспільно-політичної реальності.

Великим проявом громадянського суспільства став масштабний волонтерський рух, який вважається справжнім взірцем самоорганізації громадян. За умов розбалансування системи державного управління та зовнішньої агресії волонтерські організації в критичний момент взяли на себе значну частину функцій держави із забезпечення Збройних Сил України, військових формувань та постраждалих громадян під час війни. Але аналіз національного законодавства, що регулює суспільні відносини у цій сфері, дав змогу встановити основні проблеми системного законодавчого й правового регулювання розвитку волонтерської діяльності в Україні:

- низький рівень правового регулювання волонтерської діяльності в цій сфері;
- відсутність концептуальної правової бази з питань урегулювання адміністративно-правового статусу волонтерів;
- недостатність правового врегулювання питань соціального захисту та відповідності законодавства сучасним реаліям;
- неповний перелік організаційно-правових форм, у яких можуть створюватися волонтерські організації;
- відсутність Кодексу волонтерів – документа, дія якого розповсюджується на членів волонтерських організацій та визначає основні принципи волонтерської діяльності;

– наявність у чинній законодавчій та нормативно-правовій базі недоліків, що спричиняють розвиток зловживань у цій сфері;

– відсутність дієвого правового механізму покарання псевдоволонтерів.

Для подальшого зміцнення стійкості країни, розвитку організацій громадянського суспільства, створення з боку держави необхідних передумов для підтримки громадянських ініціатив в умовах нових викликів доцільно здійснювати системні кроки з подальшої реалізації напрямів Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487/2021 та Розпорядженням КМУ від 14 лютого 2023 р. № 160-р «Про затвердження плану заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки» [5]. Зазначені напрями державної політики мають сприяти подальшому інституційному становленню організацій громадянського суспільства, стимулюванню участі громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України, посилювати й розвивати нові форми міжсекторальної співпраці, підтримувати волонтерський рух, а також комунікацію та співпрацю українських організацій громадянського суспільства з міжнародними організаціями. Усе це є особливо важливим, зважаючи на вагому роль організацій громадянського суспільства в процесі відновлення країни після завершення російсько-української війни, а також у подальшому євроінтеграційному просуванні.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку громадянського суспільства відбувається налагодження конструктивної співпраці між державними і громадянськими організаціями, налагодження і підтримання якої у повоєнний період вимагатиме зусиль з боку обох сторін. Так, держава має забезпечити відкритість своїх інститутів для постійної і неформальної участі громадянського суспільства у процесі ухвалення та виконання рішень. Її механізмами можуть бути проведення громадських обговорень та консультацій. Натомість громадська активність має ґрунтуватися на подальшому примноженні сформованого соціального капіталу та відповідальності, поглибленні атмосфери довіри до інститутів влади, що сприятиме мобілізації громадськості на підтримку і реалізацію державних рішень. Важливою метою співпраці державного та громадського секторів є підвищення рівня політичної культури всіх соціальних груп, зокрема формування мережі громадянської освіти та інформаційної грамотності, залучення до громадської активності молоді, про що неодноразово наголошували дослідники, обґрунтовано вважаючи це важливим фактором для успішного розвитку громадянського суспільства в Україні після війни [6].

Висновки. Отже, в умовах зовнішніх загроз необхідно постійно забезпечувати достатній рівень мобілізованості та згуртованості суспільства, пропорційний викликам національній безпеці держави. Благодійні, волонтерські, правозахисні й інші громадські структури відіграють важливу роль у наданні матеріальної, ресурсної, медичної допомоги, інформаційної, соціальної, правової, психологічної й іншої необхідної підтримки. Держава, не перекладаючи виконання цих функцій на громадський сектор, повинна й надалі залучати потенціал громадянського суспільства і в процесі зміцнення обороноздатності, і в наданні необхідної допомоги постраждалим унаслідок зовнішньої агресії.

Тому варто сформулювати деякі пропозиції щодо вдосконалення діяльності організацій громадянського суспільства:

– КМУ проаналізувати стан виконання та внести зміни до Плану заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки з урахуванням в умовах війни та післявоєнного відновлення завдань щодо сприяння та підтримки діяльності організацій громадянського суспільства, включно й волонтерського спрямування;

– сприяння держави в забезпеченні додаткового фінансування соціально важливих проектів організацій громадянського суспільства, зокрема волонтерських організацій та ініціатив, передусім тих, що стосуються забезпечення ЗСУ, гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало, захисту вразливих категорій населення, післявоєнного відновлення України тощо.

Героїчна боротьба українського народу проти зовнішньої агресії з боку Російської Федерації ще раз засвідчила, що громадянське суспільство спроможне бути вирішальним чинником незворотності демократичних перетворень і вагомим суб'єктом забезпечення її національної безпеки. Моральний обов'язок державної влади – реалізувати суспільні ідеали та напрацювання, за які віддали свої життя українські патріоти.

Література:

1. Віннічук О.В. Аналіз сучасних практик демократії участі (громадської активності): український досвід. Регіональні студії (2022): 58. URL: <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/28/10.pdf> (дата звернення: 21.02.2024).
2. Громадянське суспільство України в умовах війни (грудень 2022 – січень 2023 рр.). Київський міжнародний інститут соціології. Київ, 2023. 64 с.
3. Конституція України. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.02.2024).
4. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n23> (дата звернення: 21.02.2024).

5. Про затвердження плану заходів до 2024 року щодо реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Розпорядження КМУ від 14 лютого 2023 р. № 160-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2023-%D1%80#n8> (дата звернення: 21.02.2024).

6. Розвиток громадянського суспільства в умовах воєнного часу: Збірник матеріалів та доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 квітня 2023 р.). Ред. кол.: А.С. Конверський, О.В. Батрименко, Ф.П. Власенко [та ін.]. Київ: ВАДЕКС, 2023. 15 с.

References:

1. Vinnichuk O.V. (2022). Analyz suchasnikh praktik demokratii uchasty (hromadskoyi aktivnosti): ukrainskiy dosvid. Regionalny studii [*Analysis of modern practices of participatory democracy (public activity): Ukrainian experience. Regional Studies*]: 58. Retrieved from <http://regionalstudies.uzhnu.uz.ua/archive/28/10.pdf> [in Ukrainian]

2. Kyiv International Institute of Sociology (2023). *Civil society of Ukraine in conditions of war (December 2022 – January 2023)*. Kyiv: International Institute of Sociology, 64 [in Ukrainian].

3. Konstitutsia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (2020, Januar, 01.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

4. Ukaz Prezidenta Ukrainy [Decree of the President of Ukraine] (2021, September 27) № 487/2021. *Natsionalna stratehiya spriyannya rozvutku hromadyanskoho suspilstva v Ukraini uprodovzh 2021-2026 - National strategy for promoting the development of civil society in Ukraine during 2021-2026*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#n23> [in Ukrainian].

5. Rozporyadzhennya KМУ “Pro zatverdzhennya planu zakhodiv do 2024 r schodo realizatsii Natsionalnoi stratehiy spriyannya rozvytku hromadyanskoho suspilstva v Ukraini na 2021-2026 roky” № 160-r (2023, February, 14) [Decree of the CMU № 160-r About the action plan ratification until 2024 regarding the implementation of the National strategy for promoting the development of civil society in Ukraine during 2021-2026]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2023-%D1%80#n8> [in Ukrainian].

6. Konverskyi, A. E., Batrymenko, O. V., Vlasenko, F. P., et.al. (2023). Rozvytok hromadyanskoho suspilstva v umovakh voiennoho chasu [Development of civil society in wartime conditions]. *Collection of materials and reports of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Kyiv, April 22, 2023)*, (p.15), Kyiv: VADEKS [in Ukrainian].